

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.21.1.5-30>

Alenka Cedilnik

Pavzanijevi kralji Arkadije

UVOD

Pričujoči članek je nastal z mislijo na poletno šolo klasičnih jezikov, ki so jo Oddelek za klasično filologijo, Oddelek za zgodovino in Društvo za antične in humanistične študije v zadnjem tednu junija 2018 organizirali v gorski Vitini v osrčju Arkadije. Avtorica bo v njem poskušala nekoliko osvetliti starejša obdobja zgodovine Arkadije s pomočjo ohranjenih podatkov o arkadijskih kraljih, zlasti s pomočjo seznama arkadijskih kraljev, ki ga je na začetku osme knjige svojega dela Vodič po Grčiji zapisal Pavzanija, grški potopisec iz 2. stol. V znanstveni literaturi je bil pomen Pavzanijevega seznama arkadijskih kraljev že večkrat obravnavan,¹ posebej izpostavljeni pa so bili naslednji poudarki: katere vire je Pavzanija uporabljal pri sestavljanju svojega seznama arkadijskih kraljev, v kolikšni meri je Pavzanijev seznam plod njegovega lastnega premisleka, v kolikšni meri je na osnovi obstoječih seznamov mogoče rekonstruirati izvirno gradivo in v kolikšni meri lahko le-to pomaga pri rekonstrukciji zgodovine Arkadije.

LJUDSTVO ARKADIJCEV IN NJIHOVO OZEMLJE

Arkadijci so kot posebno grško ljudstvo zanesljivo obstajali v 5. stol. pred Kr.² in kaže, da jih je občutek skupne pripadnosti povezoval že v arhaični dobi.³

- 1 Hiller von Gaertringen, »Pausanias' arkadische Königsliste«; Hejnic, *Pausanias the Perieget and the Archaic History of Arcadia*; Roy, »The Sons of Lycaon in Pausanias' Arcadian King-List«; Th. H. Nielsen, »The Concept of Arkadia«.
- 2 Herodot (8.73) uvršča Arkadijce med sedem grških ljudstev, ki žive na področju Peloponeza: Arkadijci, Kinurijci, Ahajci, Dorci, Ajtolci, Driopi in Lemnošani. Med temi ljudstvi Arkadijce in Kinurijce označuje kot avtohtoni ljudstvi, ki sta že pred davnimi časi živeli na istem prostoru, kjer še vedno živita. Za Ahajce pove, da se na Peloponez niso priselili, so pa zapustili svoja nekdanja bivališča na Peloponezu in se preselili na del Peloponeza, kjer jih prej ni bilo. Dorci, Ajtolci, Driopi in Lemnošani so po navedbah Herodota na Peloponez prišli od drugod.
- 3 Nielsen, »The Concept of Arkadia«, 21–22; Morgan, »Cultural Subzones«, 382.

Vendar se zdi, da je bil pred klasično dobo ta občutek šibak in ni bil prisoten na celotnem področju, ki je v klasični dobi veljal za področje Arkadije.⁴ Geografski prostor antične Arkadije se je s časom namreč spreminjal in je obseg, pod katerim Arkadijo poznamo, dosegel šele v klasični dobi.⁵ Arkadija je bila prvotno dežela, ki so jo sicer poseljevali Arkadijci, vendar ti niso predstavljali zaprte skupine. Zato so se geografske meje Arkadije spreminjale, ko so se med Arkadijce vključevale nove skupine prebivalstva.⁶ Zaradi tega geografske meje, ki jih Arkadiji postavlja Pavzanija, ne veljajo za obdobje, ko naj bi v deželi vladali v Pavzanijevem seznamu predstavljeni arkadijski kralji.

Del Arkadije, ki leži ob deželi Argejcev, naseljujejo Tegeati in Mantinejci. Ti in ostali Arkadijci žive v notranjosti Peloponeza. Prvi prebivalci so Korintčani na Istmu. Sosedje Korintčanov v smeri proti morju so Epidavrijci. Po Epidavru, Trojzenu in Hermioni sledi Argoliški zaliv in obalno področje Argolide. Na Argolido mejijo lakedajmonski periojki, njihova soseda pa je Mesenija, ki se pri Metoni, Pilosu in Kiparisiji spusti v morje. Na strani Lehaja so korintski sosedje Sikionci, ki na tem delu živijo na skrajnem koncu Argolide. Po Sikionu sledijo Ahajci. Ti naseljujejo severno obalo Peloponeza. Na drugem koncu Peloponeza, nasproti Ehinadskih otokov, prebivajo Elejci. Dežela Elida na delu, kjer sta Olimpija in izliv Alfeja, meji na Mesenijo, na ahajski strani pa meji na ozemlje Dimajcev. Medtem ko naštetih zavzemajo področje ob morju, žive Arkadijci v notranjosti, saj so z vseh strani povsem odrezani od morja. Zato tudi Homer pripoveduje, da Arkadijci niso prišli pred Trojo na lastnih ladjah, ampak na ladjah, ki so jih dobili pri Agamemnonu. (Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 8.1.1-3)

Na osnovi arheoloških najdb iz obdobja zgodnje železne in arhaične dobe Catherine Morgan deli Arkadijo na šest prostorskih enot, ki jih v času pred letom 500 pr. Kr. zaznamujejo različni vzorci razvoja: vzhodna Arkadija, južna Arkadija, južni del osrednje Arkadije, jugozahodna Arkadija, osrednja Arkadija, Azanija. Pomembno vzpodbudo pri oblikovanju teh enot so predstavljale naravne značilnosti okolja in politični pritisk sosednjih skupnosti (Sparte, Trifilije, Elide, Ahaje, Argosa in Mesenije), pri čemer Morganova opozarja, da meje med posameznimi enotami niso povsem jasne in so zato le približno določene.⁷ Ne glede na jasno določljivost načrtanih meja je delitev pomembna, ker kaže na različen razvoj enot, ki so kasneje predstavljale področje Arkadije. A kakor je zunanji politični pritisk pomembno vplival na oblikovanje posameznih enot, je hkrati prispeval tudi k njihovemu postopnemu medsebojnemu povezovanju.⁸

4 Arkadijo omenja že Homer v katalogu ladij (*Il.* 2.603-14).

5 Morgan, »Cultural Subzones«, 382.

6 Nielsen, »The Concept of Arkadia«, 60.

7 Morgan, »Cultural Subzones«, 389 in 425.

8 Morgan, »Cultural Subzones«, 425.

Iz časa klasične dobe in po njej je poznanih več del grških piscev, v celoti posvečenih Arkadiji. Obstoje del dodatno potrjuje domnevo, da se je z nastopom klasične dobe Arkadija v zavesti grškega človeka dokončno utrdila kot posebna enota. Okoli leta 500 pr. Kr. sta o Arkadiji pisala Hekataj iz Mileta in Ferekid, nekoliko kasneje pa tudi Helanik iz Mitilene. Medtem ko prva dva nista pisala zgolj o Arkadiji, se je slednji v enem izmed svojih del posvetil samo njej. Dela vseh treh so se ohranila le v fragmentih. Prav tako fragmentarno so ohranjena tudi dela poznejših avtorjev, posvečena tej pokrajini.⁹ Med avtorji, ki so pisali o Arkadiji, se omenjajo: Ar(i)ajt iz Tegee z delom Ἀρκαδικά (morda v 4. ali šele v 3. stol. pr. Kr.); helenistični pisec Aristip z delom enakega naslova (Ἀρκαδικά) ali τὰ περὶ Ἀρκαδίας; Arhitim, avtor dela Ἀρκαδικά, ki ga omenja Plutarh; sicer povsem neznani pisec Nikias, avtor dela Ἀρκαδικά, o katerem poroča Atenaj; ter Stafil iz Navkratisa z delom περὶ Ἀρκάδων. Kolikor je na osnovi fragmentov mogoče razbrati, so vsi pisali predvsem o mitološki tradiciji Arkadije. Izjemo predstavlja Aristotelovo delo ἡ Κοινὴ Ἀρκάδων Πολιτεία, v katerem je avtor orisal politično ureditev Arkadijske zveze, ustanovljene leta 370 pr. Kr.

ARKADIJCI PRI HERODOTU IN HOMERJU

V 5. stoletju pr. Kr. deli Herodot (8.73) prebivalce Peloponeza na sedem ljudstev, med katerimi Arkadijce in Kinurijce¹⁰ predstavlja kot edini avtohtoni ljudstvu tega dela Grčije:

Na Peloponezu prebiva sedem ljudstev. Dve med njimi, Arkadijci in Kinurijci, sta avtohtoni¹¹ in domujeta še danes v seliščih, kjer sta živeli pred davnimi časi. Eno ljudstvo, ahajsko, se sicer ni izselilo s Peloponeza, pač pa iz svojih nekdanjih bivališč in prebiva zdaj v drugi pokrajini. Ostala štiri ljudstva sedmih pa so prišla od zunaj: Dorci, Aitolci, Driopi in Lemnošani. Dorci imajo veliko znamenitih mest, Aitolci samo eno, Elido, Driopi Hermiono in Asino nasproti lakonski Karamili; Paroreati pa so vsi z Lemnosa. Kinurijci pripadajo prastanovalcem in so dozdevoma edini Ionci, le da so se sčasoma podorčili, ker so bili pod argejsko oblastjo. (Herodot 8.73; prevod Anton Sovrè)

Arkadijci so v antiki veljali za eno najstarejših grških ljudstev, med samimi Arkadijci pa so zaradi starodavnosti svojega izvora posebej sloveli Azanijci in

⁹ Gl. Nielsen, »The Concept of Arkadia«, 16–17.

¹⁰ Ime Kinurija je v antiki označevalo dvoje pokrajin na Peloponezu: ena je ležala na zahodnem delu Arkadije, severno od gorovja Likajon, na obeh straneh reke Alfej; druga je obsegala plodno ravnico na zahodni strani Argoliškega zaliva, severovzhodno od gorovja Parnon, na meji med Lakonijo in Argolido. Herodot ima v mislih slednjo. Zaradi mejne lega med ozemljem Argosa in Sparte je bila pokrajina razlog sporov med obema državama že v arhaičnem obdobju (Herodot 1.82), pa tudi kasneje.

¹¹ Podobno tudi Tukidid (1.2) poroča, da se v preteklosti, ko so celotno področje Grčije pretresale velike spremembe, povezane s selitvami prebivalstva, v Arkadijo – v nasprotju z ostalimi deli Peloponeza in Grčije – ni priseljevalo novo prebivalstvo.

Parasijci,¹² prvi na severozahodnem delu Arkadije in slednji na njenem jugozahodnem delu. Predstavnika obeh ljudstev navaja Herodot med snubci, ki so se okoli leta 575 pr. Kr. potegovali za roko hčerke sikionskega tirana Klejstena, Agariste: iz Azanije je prihajal Lafanes iz mesta Paios, iz Parasije pa Amiant, Likurgov sin, iz Trapezunta.¹³ Kljub pripisani starodavnosti Azanijcev je navedeno mesto v Herodotovem delu prvo, kjer se ljudstvo omenja. Dosti zgodnejša je prva omemba Parasije. O njej prvič poroča Homer v znamenitem katalogu ladij v drugem spevu Iliade:

Sinom arkadijskih tal, pod strmim gorovjem Kilenó,
(tam pri Áipita grobu), junaškim borilcem od blizu,
njim, ki jih Féneos hrani, Orhóména drobnica slavna,
Stratia, dalje še Ripa, Enispa nato vetrovita,
njim, ki Tegéo so imeli, prijazno ob nji Mantinéó,
drugi živeli v Stimfálu, po lepih Parásie lokah,
njim veleval Ankáiov je sin, junak Agapénor,
vodil jim šestdeset ladij; v slednji so imeli prostora
mnogi arkadski možje, in to izkušeni borci.
Sam jim namreč je dal, junakov vladar Agamemnon,
ladje veslate na voljo, da rezale v temno so morje:
niso jim samim bilè na mar zadeve pomorstva.

(Homer, *Iliada* 2.603–614; prevod Anton Sovrè)

V katalogu pa ni prvič omenjena le Parasija, ampak prav tako tudi Arkadija skupaj z več arkadijskimi kraji (Feneos, Orhomen, Tegea, Mantineja, Stimfal) in goro Kilená. Čeprav katalog ladij ne dokazuje, da je Arkadija kot geografski pojem obstajala že v mikenski dobi, saj se v katalogu ladij prepletata davna preteklost mikenske Grčije in aktualna politična situacija s konca 8. in začetka 7. stol. pr. Kr.,¹⁴ pa omemba Arkadije v katalogu jasno kaže, da je bila slednja v zavesti grškega človeka prisotna vsaj od začetka arhaične dobe dalje. Natančnejših meja Homerjeve Arkadije ni mogoče začrtati, saj lega Stratije, Ripe in Enispe,¹⁵ ki jih katalog ladij tudi navaja, ni poznana.

Omemba Arkadijcev v katalogu ladij ni edina omemba tega ljudstva v Homerjevi Iliadi. Ponovno jih srečamo v sedmem spevu Iliade, v katerem se Nestor spominja spopada med Pilejci in Arkadijci. V tem spopadu je Nestor, kakor poroča Homer (*Iliada* 2. 132–155), ubil voditelja Arkadijcev, Erevtaliona:

12 Strabon, *Geografija* 8.8.1.

13 Herodot 6.127.

14 O prepletanju informacij iz časa mikenske Grčije ter s konca 8. in začetka 7. stoletja pr. Kr. gl. Eder, »Noch einmal: der homerische Schiffskatalog«, 306–308.

15 Stratija, Ripa in Enispa ostajajo neidentificirani; gl. Morgan, »Cultural Subzones«, 384.

O, da sem, oče naš Zeus, Atena in Foibos Apolon,
 mlad ko takrat ob deročih valéh vodé Keladónta,¹⁶
 kadar je Pilijcev vojska z Arkadci, veščaki v oščepu,
 bila pod zidom se Feie, ob Iárdana vodi tekoči!
 Stal je med njimi odspred Ereutálion, sila božanska,
 rame pokrite z opravo je imel Areítoa kralja,
 tistega, dà, Areítoa, znanega vsem kijenosca,
 moški so rekli tako mu in lično opasane žene,
 ker pač ni se boril ne z lokom ne sulico dolgo
 pač pa je s kijem železnim razbijal sovražne falange.
 Tega ubil je Likurg, zvijačno, nikakor s premóčjo,
 v ozki soteski, kjer ni ga ubranil nenadne pogube
 kijec železni: prehitel junaka je s kopjem Likurgos,
 skoz in skoz ga predril, da vznak je treščil ob zemljo;
 snel je opravo mu s pleč, ki je dal jo železni mu Ares.
 Njo si poslej odeval je sam za v bitko krvavo.
 Kadar pa slednjič Likurg se postaral je v svoji palači,
 dal je nositi jo ljubemu drugu Eréutaliónu.

(Homer, *Iliada* 7.132–149; prevod Anton Sovrè)

Ereutalion in že prej omenjeni kralj Tegee Agapenor pa nista edina voditelja Arkadijcev, ki ju navaja Homer. V odlomku iz kataloga ladij omenja Homer tudi Agapenorjevega očeta Ankaja in Ajpita, čigar grob je bil očitno dovolj znan, da je lahko služil za prostorsko orientacijo. V zgoraj navedenem odlomku iz sedmega speva Iliade pa govori pesnik tudi o Likurgu, voditelju Arkadijcev in po letih starejšem Ereutalionovem prijatelju. Likurg je bil Agapenorjev ded in tako kot Agapenor kralj Tegee.¹⁷

Še eno ime voditelja Arkadijcev navaja Herodot. V sporu, do katerega je pred bitko pri Platajah prišlo med Tegeati in Atenci zaradi razporeditve mest v bojni vrsti, so Tegeati svojo pravico, da so razvrščeni na levo krilo bojne vrste, utemeljevali z zaslugami, ki so si jih pridobili v času, ko so se po Evristejevi smrti Heraklidi želeli vrniti na Peloponez. Takrat naj bi Heraklidom dostop na Peloponez na Istmu zapirala vojska Peloponeza, sestavljena, kot so pripovedovali Tegeati, iz njih samih, Ahajcev in Joncev, ki so takrat prebivali na Peloponezu. Na predlog Hilosa, enega izmed Heraklidov, je bilo dogovorjeno, naj o vrnitvi Heraklidov odloči spopad najboljšega borca izmed Peloponežanov s Hilosom. Peloponežani so izbrali tegeatskega kralja in vojskovodjo Ehema, Aeropovega sina in Fegejevega vnuka. Ta je Hilosa v boju ubil in tako Tegeatom (prebivalcem arkadijskega mesta Tegea) prislužil pravico, da se, kadar s Peloponežani skupaj odidejo na pohod, vedno bojujejo na levem krilu.¹⁸

16 Reka Keladont, ki, kot piše Pavzanija (8.38.9), izvira na gori Likaj, je pritok Alfeja. Njene točne lokacije ni mogoče ugotoviti.

17 Visser, »Lycurgus (2)«.

18 Herodot 9.26.

Več antičnih avtorjev¹⁹ kot zadnjega arkadijskega kralja navaja Aristokrata. V nasprotju z zgoraj navedenimi kralji Aristokrat ni vladal v Tegei. Strabon (8.4.10) ga povezuje z Orhomenom, Pavzanija (4.17.2; 8.5.13) pa navaja podatek, da je bil Aristokrat iz Trapezunta. Aristokrat, ki naj bi živel v drugi polovici 7. stoletja pr. Kr., naj bi, kot poroča Diogen Laertski,²⁰ skupaj s svojim sinom Aristodemom vladal nad skoraj celotno Arkadijo.²¹

PAVZANIJEVA PREDSTAVITEV ARKADIJSKIH KRALJEV

Medtem ko drugi antični avtorji večinoma²² omenjajo zgolj posamezne arkadijske kralje, prinaša Pavzanija zelo podroben seznam, ki pri bralcu ustvarja vtis popolnega seznama teh kraljev.²³ Mnenje antičnih piscev o starodavnosti Arkadijcev je imelo svojo osnovo v mitološkem izročilu. Tega v svoji predstavitvi Arkadije povzema tudi Pavzanija in kot prvega kralja Arkadijcev navaja Pelazga:

Arkadijci pripovedujejo, da je bil Pelazg prvi prebivalec te dežele. Zdrav razum pa nam pove, da so bili s Pelazgom tudi drugi in ni bil povsem sam. Kajti katerim ljudem le bi bil Pelazg vladar? Zdi se mi, da je Pelazg po svoji telesni moči, pogumu, lepoti in razumnosti v tolikšni meri prekašal ostale, da je zaradi tega zavladal nad njimi. O njem je Asij²⁴ spesnil tole:

*V gorah, z gozdovi poraslih, bogu vrstnika Pelazga,
črna je zemlja rodila, da rod umrljivih bi živel.*

Ko je Pelazg postal kralj, si je zamislil, kako zgraditi koče, da ljudje ne bi prezebali, bili v dežju na mokrem ali trpeli v pripeki. On je bil tisti, ki je iznašel oblačila iz ovčjih kož, kakršna še vedno nosijo revni na Evboji in v Fokidi. Prav tako je Pelazg odpravil prehranjevanje z zelenimi listi, travo in koreninami, česar se ne da jesti in je včasih celo strupeno. Vpeljal pa je uživanje drevesnih plodov, a ne vseh, pač pa le hrastov želod. Nekateri temu načinu prehranjevanja vse od

19 O virih, ki omenjajo Aristokrata, gl. podrobneje Hejnic, *Pausanias the Perieget*, 67–68; Meier, »Aristocrates (1)«.

20 Diogen Laertski 1.94.

21 Hejnic, *Pausanias the Perieget*, 68.

22 Še obsežnejši seznam Likaonovih sinov kot Pavzanija prinaša delo *Bibliotheca* (3.8.1–2). Delo so včasih pripisovali Apolodorju, učenjaku iz 2. stol. pr. Kr., vendar je bilo najverjetneje napisano kasneje; gl. Montanari, »Apollodorus (7)«.

23 Hejnic, *Pausanias the Perieget*, 75, Pavzanijev seznam označuje kot edinstven v celotni antični literaturi.

24 Pesnik Asij s Samosa, Amfiptolemov sin, je živel v arhaičnem *obdobju*, morda v 6. stol. pr. Kr. Njegova dela so se ohranila le v fragmentih, v njih pa obravnava izključno sorodstvene povezave med različnimi mitološkimi liki; gl. Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 2.6.4–5; 2.29.4; 4.2.1; 5.17.8; 7.4.1–2.

Pelazgovih časov dalje tako zvesto sledijo, da je celo Pitija, ko je Lakedajmoncem prepovedala napasti deželo Arkadijcev, izrekla naslednje verze:

*Mož je v Arkadiji mnogo, ki uživajo želod,
ti vas zaustavijo. Sama vam nisem odrekla ničesar.*

Pripovedujejo, da je dežela v času, ko ji je vladal Pelazg, dobila ime Pelazgija.
(Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 8.1.4–6.)

Pelazg velja za začetnika ljudstva Pelazgov in v grški mitologiji ni povezan samo z Arkadijo, ampak tudi z Argosom in Tesalijo.²⁵ Po mitološki razlagi, ki jo navaja Pavzanija, je bil Pelazg prvi človek v Arkadiji. Takšna razlaga izvora Arkadijcev slednje ločuje od ostalih Grkov,²⁶ saj so Grki za svojega začetnika šteli Helena in ne Pelazga. Helenovi sinovi Doros, Ajolos in Ksutos naj bi bili po njihovem lastnem prepričanju začetniki treh glavnih grških rodov: Dorcev, Ajolcev ter Joncev in Ahajcev. Predstavljamo si lahko, da so Arkadijci ne le zaradi že omenjene starodavnosti, ampak tudi zaradi izjemnosti svojega izvora v zavesti antičnih Grkov zavzemali posebno mesto.²⁷ Pelazg pa ni veljal le za prvega človeka v Arkadiji, ampak tudi za začetnika rodu arkadijskih kraljev.

Pelazgov sin Likaon si je izmislil naslednje stvari, ki so bile še bistrournnejše od zamisli njegovega očeta. Zgradil je namreč mesto Likosura²⁸ na gori Likajon, dal Zevsu vzdevek Likajski in ustanovil likajske igre. Mnenja sem, da panatenajski praznik v Atenah ni bil ustanovljen pred temi. V Atenah so se igre sprva imenovala atenajske in so jih, kot pripovedujejo, šele v času Tezeja preimenovali v panatenajske, ker so bile takrat osnovane s strani celotnega atenskega ljudstva, ki se je zbralo v enem mestu.²⁹ O olimpijskih igrah na tem mestu ne bom govoril, saj njihov začetek sega v čas pred pojavom človeškega rodu. Govori se, da sta se tam spopadla Kronos in Zevs, Kureti pa so bili prvi, ki so se pomerili v teku. Jaz pa domnevam, da sta atenski kralj Kekrops in Likaon živela v istem času, a pri reševanju religioznih vprašanj nista ravnala enako modro. Kekrops je Zevsa prvi poimenoval Najvišji in kot neprimerno opustil žrtvovanje vsega živega. Namesto tega je na oltarju sežigal kolačke, ki so bili doma na tem področju in jim Atenci še danes rečejo *pelani*. Likaon pa je na oltar Zevsa Likajskega prinesel otroka, ga žrtvoval in na oltar izlil njegovo kri. Takoj po končanem žrtvovanju se je sam, kot pripoveduje izročilo, iz človeka spremenil v volka. Zgodbi verjamem, saj jo Arkadijci že od nekdaj pripovedujejo in se vrhu tega zdi tudi verjetna. Kajti v tistih časih so bili ljudje zaradi svoje pravičnosti in pobožnosti gostje

25 Thurmann, »Pelasgus«.

26 Da so Arkadijci – kljub izročilu, ki ga navaja Pavzanija – bili Grki, kaže njihovo arkadsko narečje, ki je nedvoumno grško.

27 O Pelazgovem mestu v mitološkem izvoru Arkadijcev gl. Nielsen, »The Concept of Arcadia«, 32.

28 Likosura leži 7 km zahodno od Megalopole, ob desnem bregu reke Plataniston, južno od gore Likajon in na vzhodnem obrobju Nomijskih gora.

29 Atenska polis je bila ustanovljena v 8. stol. pr. Kr.

bogov in so z njimi obedovali za isto mizo; dobrim so bogovi povsem očitno izkazovali spoštovanje in krivičnim so jasno pokazali svoj srd. Kajti ljudje so se takrat prav zares spreminjali v bogove, ki se jim še danes izkazuje spoštovanje, kot na primer: Aristaj,³⁰ kretska Britomartis,³¹ Alkmenin sin Herakles, Ojklov sin Amfiaraj³² ter ob njih tudi Polidevk in Kastor. Tako bi kdo lahko verjel, da se je Likaon spremenil v zver, Tantalova hči Nioba pa v kamen. V mojem času pa, ko je hudobija preseгла vse meje in se širi čez celotno deželo in v vsa mesta, se ljudje ne spreminjajo več v bogove razen v priliznjenih besedah, izrečenih pred mogočnejšem, jeza bogov pa doseže krivične šele potem, ko zapustijo tukajšnji svet. Skozi čas so mnogi dogodki, ki so se zgodili v preteklosti, pa tudi nekateri, do katerih je prišlo v današnjem času, izgubili verodostojnost zaradi dodanih laži, ki so bile postavljene na osnove iz resničnih dejstev. Tako pripovedujejo, da se je od Likaonovega časa dalje vsak, ki je žrtvoval likajskemu Zevsu, spremenil v volka, vendar ta sprememba ni veljala za vse življenje. Če v času, ko je bil volk, ni užival človeškega mesa, se je, kot pripovedujejo, v desetem letu iz volka znova spremenil v človeka; če pa je pojedel kos človeškega mesa, je za vse življenje ostal zver. Enako govore tudi o Niobi, da poleti na gori Sipil³³ joče. Slišal sem tudi, da imajo grifini pike, kot jih imajo leopardi, in da Tritoni³⁴ govore s človeškim glasom, medtem ko drugi trdijo, da pihajo skozi prevrtano školjko. Tisti, ki radi poslušajo neverjetne zgodbe, jim tudi sami radi dodajo kaj čudežnega in tako povzročajo škodo resnici, ker jo mešajo z lažjo. (Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 8.2)

-
- 30 Aristaj je sin Apolona in Kirene, hčerke kralja Lapitov. Velja za zaščitnika ovc in odkritelja oljčnega olja in medu. Vergil mu v pesmi *Georgika* (4.315–558) pripisuje krivdo za Evridikino smrt. Nimfe pa naj bi zato pobile vse njegove čebele. Povezujejo ga s kultom Zevsu Ikmajskega na Keosu. Aristaj ni bil sam predmet kulta, ampak naj bi, kot se zdi, pri izvajanju obredov nastopal kot zastopnik vrhnjega sloja prebivalstva (njegovo ime izpeljujejo iz besede ἄριστος). Aristaj naj bi na otok Keos pripeljal arkadijske svečenike, Likaonove potomce, ter – tako kot v primeru kulta Zevsu Likajskega – na vrhu gore postavil oltar Zevsu Ikmajskemu. Postavitev oltarja na vrh vzpetine ni edina podobnost med obema kultoma. Tudi v primeru kulta Zevsu Ikmajskega tradicija žrtvovanje povezuje z darovanjem človeških žrtev; Schachter, »Aristaeus«.
- 31 Kretska boginja Britomartis je bila hči Zevsu in Evbulove hčerke Karme. Pavzanija poroča, da je bila zelo blizu Artemidi, ker je tako kot slednja ljubila lov. Ko naj bi se na begu pred zaljubljenim Minosom vrgla v morje, so jo ribiči ujeli v svoje razpete ribiške mreže, Artemida pa jo je spremenila v božanstvo. Častili je niso samo na Kreti, ampak tudi na Ajgini, kjer naj bi se Britomartis prikazala njenim prebivalcem. Ajginci so jo imenovali Afaja, Krečani pa Diktina (ime označuje tudi Artemido, boginjo lova; izpeljano je iz samostalnika δίκτυον (mreža) in pomeni boginjo mrež); Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 2.30.3.
- 32 Ojklov sin Amfiaraj je bil argejski videc. Čeprav je vedel, da se pohod sedmerice proti Tebam ne bo dobro končal in pri pohodu ni želel sodelovati, se je na koncu pohoda vendarle udeležil. Pregovorila ga je žena Erifila, ki jo je podkupil Polinejk (Apolodor, *Knjižnica* 3.6.2). Kot poroča Homer (*Odiseja* 15.244–247), naj bi v boju za Tebe izgubil življenje. Po drugi različici pa naj Amfiaraj ne bi umrl v spopadu za Tebe, ampak naj bi ga z bojno vprego vred pogoltnila zemeljska razpoka, ki jo je s strelo naredil Zevs (Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 1.34.2). Vidca Amfiaraja navajajo tudi kot udeleženca lova na kalidonskega merjasca (Apolodor, *Knjižnica* 1.8.2) in kot enega izmed argonavtov (Apolodor, *Knjižnica* 1.9.16). Najpomembnejše svetišče, posvečeno Amfiaraju, je stalo v bližini Oropa (Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 1.34).
- 33 Sipil je gorska veriga na področju Lidije v Mali Aziji. Leži okoli 30 km od morske obale med reko Hermus in mestom Smirna.
- 34 Triton, sin Pozejdona in Amfitrite, je morsko božanstvo s človeškim ali kentavrskim zgornjim delom telesa, medtem ko je njegov spodnji del oblikovan kot ribji rep. S polžasto zavito školjko, skozi katero trobi, lahko burka ali miri morje. V skupini se Tritoni pojavljajo kot spremstvo Pozejdona ali Afrodite.

Medtem ko Pavzanija o Pelazgu piše, da je ljudi seznanil z najbolj osnovnimi kulturnimi elementi (gradnja koč, izdelovanje oblačil iz kož), njegovemu nasledniku Likaonu pripisuje uvedbo novosti, ki so človeško družbo že dvignovale na raven civilizacije: ustanovitev polis Likosura, vzpostavitev kulta Zevsa Likajskega in ustanovitev likajskih športnih iger. Likosura, ki naj bi jo zgradil Likaon in o kateri Pavzanija nekaj poglavij kasneje (8.38) podrobneje poroča, naj bi bila prvo mesto na svetu in naj bi služila ljudem kot vzorec za vse ostale polis. Likosura leži v pokrajini Parasija, katere prebivalci so, kot je bilo povedano zgoraj, ob Azanijcih veljali za najstarejše med Arkadijci, pokrajina pa je omenjena tudi v katalogu ladij v drugem spevu Iliade. Pavzanijevo poročilo o starosti Likosure tako ni v neskladju s podatki drugih avtorjev. Njeno starodavnost pa bi lahko potrjevala tudi arheološka izkopavanja na prostoru pomembnega parasijskega Zevsovega svetišča na gori Likajon.³⁵ Po rezultatih arheoloških izkopavanj je svetišče, katerega osrednji del je predstavljal oltar iz nasutega pepela (t.i. *Ash Altar*),³⁶ zanesljivo obstajalo že v mikenski dobi in je bilo najverjetneje nepretrgano v rabi do poznega klasičnega obdobja. Ostanke keramike, ki nedvoumno kažejo na človeško navzočnost na tem prostoru, pa segajo že v pozno neolitsko dobo ter se nadaljujejo skozi zgodnje in srednje heladsko obdobje.³⁷ Nepojasnjeno ostaja, kaj je ljudi pred mikensko dobo vezalo na ta prostor. Na osnovi ohranjene keramike, ki je služila gospodinjski rabi, bi bilo morda mogoče domnevati, da so se v obdobju neolitika ljudje skupaj z živino v poletnem času za nekaj mesecev preselili na goro Likajon, v obdobju slabšega vremena v zimskih mesecih pa so goro zapustili in se naselili v krajih bližje morju. Ni pa povsem neverjetno, da bi že takrat blizu vrha gore Likajon obstajala naselbina, v kateri bi bili ljudje stalno naseljeni, vendar ostankov takšne naselbine doslej še niso našli.³⁸ Medtem ko arheološka izkopavanja vsaj deloma potrjujejo Pavzanijeve navedbe o starodavnosti Likosure in likajskemu Zevsu posvečenega svetišča, pa ne prinašajo prav nobenega dokaza, da bi na oltarju likajskega Zevsa, kot piše Pavzanija, lahko žrtvovali ljudi. Med ostanki kosti darovanih žrtev arheologi niso našli človeških ostankov.³⁹ Prav tako na osnovi arheoloških izkopavanj doslej ni bilo mogoče dokazati, da prirejanje likajskih športnih iger sovпада z začetkom kulta likajskega Zevsa. Prirejanje atletskih tekmovanj je pri čaščenju likajskega Zevsa podobno kot v Olimpiji imelo zelo pomembno vlogo. V sklopu svetišča sta bila tako

35 Podrobno poročilo o izkopavanjih prinašata dva članka: Romano in Voyatzis, »Mt. Lykaion Excavation and Survey Project, Part 1: The Upper Sanctuary« ter Romano in Voyatzis. »Mt. Lykaion Excavation and Survey Project, Part 2: Lower Sanctuary«; gl. tudi Stamatopoulou in drugi, »Archaeology in Greece 2015–2016«, 96.

36 Gre za dvojni oltar: veliko zgoraj zravnano nasutje (z vodo pomešanega) pepela iz kosti žrtvovanih živali in za »pravi« oltar na tej platformi, kjer so izvajali žrtvovanja. Za navedeno razlago se najlepše zahvaljujem dr. Milanu Lovenjaku.

37 Romano in Voyatzis, »Mt. Lykaion Excavation and Survey Project, Part 1«, 630–632.

38 Romano in Voyatzis, »Mt. Lykaion Excavation and Survey Project, Part 1«, 585, op. 44.

39 Romano in Voyatzis, »Mt. Lykaion Excavation and Survey Project, Part 1«, 581, op. 36.

hipodrom kot stadion, vendar na osnovi arheoloških izkopavanj ni mogoče določiti, od kdaj so na obeh prirejali športna tekmovanja.⁴⁰

V času tretje generacije po Pelazgu se je v deželi povečalo tako število mest kot ljudi. Kajti Niktim, ki je bil po letih najstarejši, je imel vso oblast, preostali Likaonovi sinovi pa so ustanavljali mesta na krajih, za katere je vsak med njimi sodil, da so najprimernejši. Tako je Palant sezidal Palantij, Orestej Orestasij in Figalos Figalijo. Palantij omenja tudi Stezihor iz Himere⁴¹ v Gerioneidi. Figalija in Orestasij sta se kasneje preimenovala: Orestasij po Agamemnonovem sinu Orestu v Orestejon in Figalija po Bukolionovem sinu Fialu v Fialijo. Tudi Trapezunt, Daseatas, Makarej, Helison, Akakos in Toknos so ustanovili mesta. Slednji je ustanovil Toknijo, Akakos pa Akakesij. Kot pripovedujejo Arkadijci, naj bi dal tudi Homer Hermesu vzdevek po tem Akaku. Po Helisontu sta svoje ime dobila tako mesto kot reka Helison in prav tako se tudi Makarija, Dasea in Trapezunt imenujejo po Likaonovih sinovih. Orhomen je postal ustanovitelj mesta z imenom Metidrij in Orhomena, ki ga Homer opeva kot bogatega z drobnico.⁴² Hipsunt in * * sta ustanovila (so ustanovili) Melajnee in Hipsunt, poleg tega pa še Tirajon in Hajmonie. Po mnenju Arkadijcev sta tudi Tirea v Argolidi in Tireatski zaliv dobila ime po tem Tiraju. Majnal je ustanovil Majnal, ki je bil v starih časih najslavnejše mesto Arkadije, Tegeates in Mantineja pa sta ustanovila Tegeo in Mantinejo. Kromi se imenujejo po Kromu, Harisija pa po Harisiju, svojem ustanovitelju, Trikoloni po Trikolonu, Perajtea po Perajtu, Asea po Aseatu, Likoa po ... in Sumatija po Sumateju. Tudi Alifer in Herajej sta dala mestom svoje ime. Ojnotros, najmlajši izmed Likaonovih sinov, pa je brata Niktima prosil za denar⁴³ in može, nato pa odplul v Italijo. Dežela Ojnotrija⁴⁴ je ime dobila po Ojnotru, ki je bil njen kralj. To je bila prva odprava, ki je bila poslana iz Grčije z namenom, da ustanovi kolonijo. In kdor bi zadevo zelo natančno preučil, bi ugotovil, da ni bilo tujcev, ki bi na tuje odšli pred Ojnotrom.

(Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 8.3.1–5)

V seznam arkadijskih kraljev Pavzanija vpleta predstavitve glavnih prelomnic v zgodovini človeštva. V času prvega arkadijskega kralja Pelazga naj bi bili ljudje – sodeč tudi po Pavzanijevem nadaljnjem pisanju – lovci in nabiralci. Njihov prvi kralj naj bi jih že naučil veščin, ki so olajšala njihovo življenje.

40 Ostanke keramike dokazujejo človekovo aktivnost v bližini hipodroma v 5. in 4. stol. pr. Kr.; gl. Romano in Voyatzis, »Mt. Lykaion Excavation and Survey Project, Part 2«, 258.

41 Lirski pesnik iz 6. stol. pr. Kr., doma iz Himere na Siciliji ali iz Metavra na jugu Italije.

42 Homer, *Iliada* 2.605.

43 Besedo χρῆματα prevajam kot denar, čeprav v času, ko naj bi se Ojnotros naselil na Apeninskem polotoku, denarja še niso poznali.

44 Ojnotri so bili ljudstvo na jugu Italije, ki naj bi se pod vodstvom Arkadijca Ojnotra, Likaonovega sina, kot poroča Dionizij Halikarnaški (*Rimske starožitnosti* 1.11), na to področje naselili sedemnajst generacij pred trojansko vojno. Po pisanju Aristotela (*Politika* 1329b 8–19) naj bi se kasneje po svojem kralju Italu preimenovali v Italce, ozemlje med Skiletskim zalivom (zaliv Jonskega morja, danes imenovan Golfo di Squillace) in Lametskimi zalivom (zaliv Tirenskega morja, danes imenovan Golfo di Sant' Eufemia) pa v Italijo; gl. tudi komentar Mateja Hriberška v opombi 240 k Aristotel, *Politika* 1329b 13 v: Hriberšek, *Aristotel: Politika*.

Po Pelazgovi zaslugi so si znali zgraditi kočice, narediti oblačila iz kož in pametneje izbirati hrano, ki jim jo je ponujala narava. Če bi sledili Pavzanijeve- mu seznamu dvaindvajsetih generacij arkadijskih kraljev, bi morali Pelazga postaviti v obdobje mikenske Grčije.⁴⁵ Vendar takšne kronološke umestitve ne moremo uskladiti z ostalimi podatki, ki jih o arkadijskih kraljih prinaša Pavzanija. Prebivalci področja kasnejše antične Grčije so lov in nabiralništvo kot osnovni vir preživljanja opustili že v obdobju neolitika, ko se je tudi na tem področju⁴⁶ v 7. t. pr. Kr. uveljavilo poljedelstvo in reja živine.⁴⁷ Ne glede na to, ali sta njuna uveljavitev kakor tudi začetki izdelovanja keramike morda povezana s prihodom novega (neindoevropskega) ljudstva s področja Male Azije⁴⁸ ali ne, gre za dogajanje, ki je potekalo več kot 3000 let pred prihodom prvih skupin Indoevropcev na kasnejše grška tla. Čeprav ne vemo, kakšna je bila etnična pripadnost najstarejših prebivalcev Arkadije, in čeprav iz Pavzanijevega pisanja na tem mestu ni mogoče razbrati, kakšno etnično pripadnost pisec pripisuje Pelazgom, lahko zgolj na osnovi omembe Pelazgov sklepamo, da Pavzanijeva zgodba Grkov nima za prvotne prebivalce Arkadije. Grški pisci so o Pelazgih, za katerih začetnika velja Pelazg, običajno pisali kot o starodavnem predgrškem ljudstvu, ki je bilo avtohtono na področju Grčije.⁴⁹ Homer Pelazge omenja kot prebivalce Krete,⁵⁰ Tesalije⁵¹ in Epira⁵² ter jih uvršča med trojanske zaveznike.⁵³ Prav njihovo sodelovanje v Iliadi na strani Trojancev bi lahko še dodatno dokazovalo, da Pelazgi niso bili grško ljudstvo.⁵⁴ Kot poroča Pavzanija, so Pelazgi na področju Arkadije tri generacije po svojem prvem kralju in začetniku opustili njegovo ime in se po kralju Arkadu preimenovali v Arkadijce. Ti so se, kot piše Homer, v trojanski vojni v grških vrstah bojevali proti Trojancem, vodil pa jih je Agapenor, predstavnik devete generacije arkadijskih kraljev.

Čeprav Pavzanijeva zgodba o začetkih Arkadije vsebuje več resnice, kot se na prvi pogled zdi, tega, kar zapiše, nikakor ne moremo razumeti dobesedno. Tako je tudi informacijo o številnih mestih, ki so jih ustanovili

45 Do takšnega izračuna pridemo, če predpostavimo, da je Hiketov sin Aristokrat (o katerem pa ne vemo, ali je zanesljivo zgodovinska oseba) vladal v drugi polovici 7. stoletja pr. Kr. Če sredini 7. stol. pr. Kr. prištejemo obdobje 660 let (številko dobimo, če za eno generacijo vzamemo 30 let), dobimo letnico 1310 pr. Kr.

46 Najstarejše neolitske naselbine na področju celinske Grčije so v Tesaliji; Reingruber, »Early Neolithic settlement patterns«, 297–298.

47 Različne modele širitve pridobitev neolitske revolucije prikazuje Reingruber, »Early Neolithic settlement patterns«, 291–293.

48 Fischer, *Griechische Frühgeschichte bis 500 v. Chr.*, 4–5. O argumentih, ki zavračajo možnost širitve novosti neolitika zgolj s priselitvijo prebivalstva s področja Male Azije, piše podrobneje Reingruber, »Early Neolithic settlement patterns«, 291–305.

49 Strabon, *Geografija* 5.2.4; Efor *FGrH* 70 F 113.

50 Homer, *Odiseja* 19.177.

51 Homer, *Iliada* 2.681.

52 Homer, *Iliada* 16.233.

53 Homer, *Iliada* 2.840–843.

54 O povezovanju Pelazgov z Etruščani gl. Gschnitzer, »Pelasgi«.

Likaonovi sinovi, potrebno dopolniti. Dokler so bili ljudje lovci in nabiralci, stalnih naselbin niso gradili, zato v času Likaonovih sinov, če sledimo Pavzanijevi zgodbi, Pelazgi na področju kasnejše Arkadije mest še niso imeli, saj naj bi jih s poljedelstvom seznanil šele Likaonov vnuk Arkad. Čeprav Pavzanija uporablja za mesta, ki so jih ustanovili Likaonovi sinovi, izraz polis, seveda pri tem nima v mislih mestnih državic, ampak zgolj naselbine mestnega značaja. Mesta, ki so jih ustanovili Likaonovi sinovi, namreč niso bila neodvisna, ampak podrejena oblasti kralja Niktima, najstarejšega izmed Likaonovih sinov in dediča očetove oblasti.⁵⁵ Naselbine mestnega značaja so iz časa neolitika poznane s področja Bližnjega Vzhoda.⁵⁶ Na prostoru kasnejše Grčije pa kljub obstoju pomembnih naselbin v obdobju neolitika (npr. Sesklo in Dimini) kot mesta označujejo šele naselbine pozne bronaste dobe. In prav v to obdobje bi lahko postavili čas vladanja Likaonovih sinov, če bi si pri datiranju pomagali samo z zaporedjem generacij arkadijskih kraljev, ki ga navaja Pavzanija. Ker tega ne moremo, na osnovi njegovega pisanja ni mogoče razbrati, kdaj so mesta, ki jih omenja, nastala.⁵⁷

Ob vseh moških potomcih je imel Likaon hčer Kalisto. V Kalisto se je – pripovedujem, kar se govori med Grki – strastno zaljubil Zevs. Ko je za to izvedela Hera, je Kalisto spremenila v medvedko, ki jo je Artemida ustrelila in tako Heri naredila veselje. Takrat je Zevs poslal Hermesa z naročilom, naj reši otroka, ki ga je Kalisto nosila v trebuhu. Samo Kalisto je spremenil v ozvezdje, imenovano Veliki medved. O njem govori Homer, ko opisuje Odisejevo vrnitev od Kalipso:

*gleda samo v Gostosevce, Boóta, ki pozno zahaja,
dalje Medveda, ki vzdeli priimek so tudi Vozá mu...⁵⁸*

Mogoče pa bi bilo, da se ozvezdje tako imenuje samo Kalisto v čast, saj Arkadijci kažejo njen grob.

Po Niktimovi smrti je oblast prevzel Kalistin sin Arkad. Ta je začel z gojenjem rastlin, česar se je naučil pri Triptolemu, in ljudi naučil, kako peči kruh, kako tkati blago in ob tem tudi druge stvari, saj se je predenja naučil pri Adristu. Po tem kralju se dežela imenuje Arkadija namesto Pelazgija ter ljudje Arkadijci namesto Pelazgi. Po legendi njegova žena ni bila umrljiva ženska, ampak nimfa Driada. Kajti nekatere nimfe so imenovali Driade, druge Epimeliade in spet druge Naide. Homer v svojih epih večinoma govori o nimfah Naidah. Danes to

55 Kot primer zelo ohlapne rabe izraza polis pri Pavzaniju gl. tudi Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 10.4.1.

56 Za eno najstarejših mest velja Çatal Höyük v današnji Tučiji, 250 km južno od Ankare, ki je svoj razcvet doživelo med leti 6800 in 6300 pr. Kr. in je morda štelo okoli 5000 prebivalcev; Hansen, *Polis*, 7.

57 Podatki, zbrani na osnovi arheoloških najdb, še ne prinašajo popolne slike; gl. Reingruber, »Early Neolithic settlement patterns«, 294; Rutter, »Review of Aegean Prehistory II«, 759; Sheldermine, »Review of Aegean Prehistory VI«, 538, 548, 582.

58 Homer, *Odiseja* 5.272–273; prevedel Anton Sovrè.

nimfo imenujejo Erato in pripovedujejo, da je Arkadu rodila Azana,⁵⁹ Afejdanta in Elata. Prvi se mu je sicer rodil Avtolaj, ki pa je bil nezakonski. (Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 8.3.6–4.2.)

V odlomku omenjeni Triptolem, v grški mitologiji sin elevzinskega kralja Keleja in njegove žene Metanejre, je bil prav zaradi svojega geografskega izvora vedno tesno povezan z Atenami. Poljedelstva ga je naučila boginja Demetra. Tej je Kelej v času njenega žalovanja za hčerko Koro (Perzefono) na elevzinskem dvoru ponudil prijazno gostoljubje. Zato je Demetra Kelejevemu komaj rojenemu sinu Demofontu nameravala pokloniti nesmrtnost. Ko ji je namero preprečila Metanejrina radovednost, je Demetra svojo naklonjenost namenila Triptolemu. V zahvalo za seznanitev s poljedelstvom je Triptolem v Elevzini boginji v čast osnoval elevzinske misterije. Čeprav arheološka izkopavanja razkrivajo ostanke stavb na področju Elevzine iz mikenskega časa, za to obdobje kulta na tem prostoru ni mogoče dokazati. Prvi dokazi zanj izvirajo iz arhaičnega obdobja (Demetri posvečena homerska himna iz časa med 650 in 550 pr. Kr.) in kažejo, da so bili misteriji že takrat pod nadzorom Aten. Slednje so svojo povezanost z misteriji in Triptolemom⁶⁰ uporabljale tudi v propagandne namene in so sebe predstavljale kot izvor kulture gojenja žita.⁶¹ Pavzanijeva omemba Triptolema je prav zaradi tega pomenljiva, saj bi lahko kazala na odnos med Atenami in področjem, kjer je nastala zgodba o arkadijskih kraljih, ki nam jo Pavzanija posreduje.

Ko so sinovi odrasli, je Arkad vsakemu dodelil tretjino dežele. En delež se je po Azanu imenoval Azanija. Govori se, da so prebivalci, naseljeni v bližini jame z imenom Stevnos in reke Penkalas⁶² v Frigiji, azanijski kolonisti. Afejdas je po žrebu dobil Tegeo in njej sosednje ozemlje. Prav zaradi tega pesniki Tegeo imenujejo Afejdantov žreb. Elatos je prejel goro Kilena, ki takrat še ni imela imena. Kasneje se je Elatos preselil v deželo, ki se danes imenuje Fokida, pomagal Fokejcem, ko so slednje Flegijci⁶³ v vojni potisnili v hudo stisko, ter postal ustano-

59 V skladu s slovesom starodavnosti Azanijcev je Azan Arkadov prvorojenec.

60 I. K. Raubitschek, A. E. Raubitschek, »The Mission of Triptolemos«, 111–114, domnevata, da je verjetno na prehodu iz 6. v 5. stol. pr. Kr. v Atenah prišlo do preobrazbe Triptolema iz učitelja poljedelstva, ki je znanje prenesel na Atence, v heroja, ki je po Demetrinem naročilu poljedelstvo razširjal po vsem svetu. Upodobitve Triptolema v tej vlogi so bile posebej pogoste v obdobju med grško-perzijskimi vojnami in peloponeško vojno, ko so bile Atene na višku svoje moči.

61 Graf, »Mysteria. B. History«, Bremmer, »Triptolemus«.

62 Penkalas je pritok reke Rindak v Frigiji. Na njenem desnem bregu je v antiki ležalo mesto Ajzani (danes področje, kjer je ležalo antično mesto, deloma pokriva vas Çavdarhisar v Turčiji). Jugozahodno od mesta so v votlini Stevnos čistili boginjo Meter Stevnene; gl. tudi Rheidt, »Aezani«.

63 Flegijci so mitološko ljudstvo v Tesaliji, Bojotiji, Fokidi ali Epidavru. Kot bi bilo mogoče razbrati tudi iz zgornjega odlomka, so sloveli kot razbojniki. Svoje ime so dobili po Flegiu, sinu Aresa in Dotis. Pavzanija poroča, da je bil ta svoje čase najboljši vojščak, zato je hodil na roparske pohode ter plenil pridelke, ljudi in živino (Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 2.26.3). Njegova hči Koronida naj bi po eni od različic Apolonu rodila Asklepija (Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 2.26.4–6). Ker pa Apolonu ni bila zvesta in si je raje kot boga izbrala Elatovega sina Ishisa, jo je Apolon ubil

vitelj mesta Elateja.⁶⁴ Pripovedujejo, da je imel Azan sina Klejtorja, Afejdas sina Alea, Elatos pa je imel pet sinov, Ajpita, Pereja, Kilena, Ishisa in Stimfala. Ob smrti Azana, Arkadovega sina, so prvič priredili bojne igre. Zanesljivo so priredili konjske dirke, ne vem pa, ali so pripravili tudi druga tekmovanja. Zdaj je Klejtor, Azanov sin, živel v Likosuri in je bil najmočnejši med kralji. Ustanovil je mesto Klejtor, ki ga je imenoval po sebi. Aleos je imel očetov delež. Izmed Elatovih sinov je Kilen dal svoje ime gori Kileni, po Stimfalu sta poimenovani izvir in mesto Stimfal v bližini izvira. O smrti Ishisa, Elatovega sina, sem že pisal v opisu Argolide.⁶⁵ Kot pripovedujejo, Perej ni imel sina, imel pa je hčer Neajro. Bila je žena Avtolika, ki je živel na gori Parnas in o katerem govorijo, da je bil Hermesov sin, čeprav je bil v resnici njegov oče Dajdalion.⁶⁶

Ker Klejtor, Azanov sin, ni imel otrok, je kraljevska oblast nad Arkadijci prešla na Ajpita, Elatovega sina. Ajpit je bil ubit na lovu. Ubila pa ga ni katera od najmočnejših zveri, pač pa strupena kača, ki je ni pravočasno opazil. Tudi sam sem že videl to vrsto kače. Je kot najmanjša vrsta gada, barve pepela in z neenakomerno posejanimi pikami. Ima široko glavo in tanek vrat, debelejši trebuh in kratek rep. Ta vrsta kače se tako kot kača, ki jo imenujejo rogata (*kerastes*), premika z bočnimi gibi, enako kot rakovice. Po Ajpitu je oblast prevzel Aleos. Stimfalova sinova Agamed in Gortis sta bila namreč tri generacije mlajša od Arkada, Afejdantov sin Aleos pa le dve. Aleos je v Tegei zgradil starejše svetišče, posvečeno Ateni Alei, in Tegeo naredil za prestolnico svojega kraljestva. Gortis, Stimfalov sin, je ustanovil mesto Gortina ob potoku Gortinij, ki se prav tako imenuje po njem. Aleovi sinovi so bili Likurg, Amfidam in Kefej, imel pa je tudi hčer Avgo. Hekataj piše, da se je ta Avga združila s Heraklom, ko je slednji prišel v Tegeo. Slednjič je prišlo na dan, da je Heraklu rodila sina. Aleos jo je skupaj s sinčkom postavil v zaboj in vrgel v morje. Tako je prispela k Tetrantu, vladarju ravnice Káikos,⁶⁷ ki se je vanjo zaljubil in se z njo poročil. Še danes je v Pergamonu nad ravnico Káikos Avgin grob. Je gomila iz nasute zemlje, ki jo obdaja oporni zid iz kamena, na njej pa stoji kip gole ženske iz bron. Po Aleovi smrti je kraljevska oblast prevzel njegov prvorojenec Likurg. Poznan je po tem, da je z zvijačo in ne v poštenem spopadu ubil bojvnika Areitoa.⁶⁸ Imel je dva sinova, Ankaja in Epoha. Slednji je zbolel in tako dopolnil svojo usodo, Ankaj pa se je pridružil Jazonovi odpravi v Kolhido. Ko se je kasneje skupaj z Meleagrom udeležil lova na kalidonskega merjasca, mu je zverina vzela življenje.

(Apolodor, *Knjižnica* 3.10.3). Jezen na boga, ki mu je ubil hčer, je Flegias v Apolonovem svetišču v Delfih podtaknil ogenj in bil zato kaznovan z večnim trpljenjem med najhujšimi zločinci v podzemlju (Vergil, *Eneida* 6.618); gl. tudi Käppel, »Phlegyas«.

64 Elateja je bila pomembno fokejsko mesto. Ležalo je na severnem obrobju doline reke Kefisos.

65 Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 2.26.6.

66 Dajdalion je Heosforov sin in Keiksov brat. Imel je hčer edinko, Hiono. Ker se je pred Diano postavljala s svojo lepoto in jo zasmehovala, jo je Diana ubila. V obupu se je Dajdalion vrgel z vrha Parnasa, vendar Apolon ni dovolil, da bi se ubil. Ker se mu je užalosteni oče zasmilil, ga je spremenil v krugulja in mu tako rešil življenje; Ovidij, *Metamorfoze* 11.291–345. Kot pripoveduje Pavzanija, je imel Dajdalion tudi sina Avtolika.

67 Rodovitna ravnica Káikos je svoje ime dobila po reki, ki izvira na gori Temnos, teče južno od Pergamona, nato pa se v bližini Elee izliva v Egejsko morje.

68 Gl. tudi Homer, *Iliada* 7.132–149.

Likurg je doživel zelo visoko starost in dočakal smrt obeh sinov. Ko je umrl, je oblast nad Arkadijci prešla na Ehema, ki je bil sin Aeropa, ta sin Keфеja in ta sin Alea. V njegovem času so Ahajci na Korintski ožini premagali Dorce, ko so se ti pod vodstvom Heraklovega sina Hila⁶⁹ vračali na Peloponez, in Ehemom je ubil Hila, ki se je z njim v skladu z dogovorom spopadel v dvoboju. Ta zgodba se mi zdi verjetnejša od že predstavljene,⁷⁰ v kateri sem zapisal, da je takrat Ahajcem vladal Orest in da se je Hilos v času njegovega kraljevanja poskušal vrniti na Peloponez. Če sledimo kasnejši od obeh zgodb, velja, da se je Tindarejeva hči Timandra poročila z Ehemom, ki je ubil Hila. Agapenor, sin Likurgovega sina Ankaja, je vladal po Ehemu. Ta je Arkadijce popeljal pred Trojo.⁷¹ Ko je po zavzetju Iliona na poti domov Grke zajel vihar, je Agapenorja in arkadijsko ladjevje odneslo na Ciper.⁷² Tam je Agapenor ustanovil Pafos in v Starem Pafosu (Palaiaphos) zgradil svetišče Afroditini. Odtlej Ciprčani častijo boginjo na prostoru, ki mu pravijo Golgi. Kasneje je Agapenorjeva potomka Laodika v Tegeo poslala peplos Ateni Alei. Napis na posvečenem darilu razkriva tudi Laodikin rod:

*Peplos je to Laodike; poslala ga v dar je Ateni
s Kipra, ki kraj je presvet, v doma široka prostranstva.*

Potem ko se Agapenor ni vrnil domov izpred Troje, je oblast prešla v roke Hipotoa, ki je bil sin Kerkiona, ta sin Agameda in ta sin Stimfala. Iz časa

69 Hilos je sin Herakla in Dejanejre. Po očetovi smrti je skupaj z ostalimi Heraklovimi sinovi zbežal pred Evristejem in se zatekel h kralju Keiksu v Trahino. Ker je Evristej zahteval njihovo predajo, so Trahino zapustili in za zaščito zaprosili Atene. Sprejem Heraklovih potomcev v Atene je sprožil vojno med Atenci in Evristejem. V njej je pet Evristejevih sinov izgubilo življenje, samega Evristeja pa je na begu ubil Hilos. V skladu z mitološkim izročilom so Heraklidi po zmagi nad Evristejem napadli Peloponez in zavzeli vsa njegova mesta. A že kmalu zatem je Peloponez zajela kuga. Ker naj bi bili zanjo krivi prav Heraklidi, ki naj bi se na Peloponez predčasno vrnili, so le-ti Peloponez znova zapustili in se umaknili na področje Maratona. Hilos, ki ni opustil namere, da zavzamejo Peloponez, je po tem neuspehu za nasvet povprašal preročišče v Delfih. Z zagotovilom, da bo Peloponez znova v rokah Heraklidov, ko bo preteklo obdobje treh žetev, je po treh letih Peloponez ponovno napadel. Novi neuspeh je pokazal, da si Hilos prerokbe ni pravilno razlagal. Preročišče namreč ni imelo v mislih treh let, ampak obdobja treh generacij. Tako so Heraklidi v novem poskusu v času Hilosovih pravnukov Aristodema, Temena in Kresfonta končno osvojili Peloponez; gl. Apolodor, *Knjižnica* 2.8. Mit o povratku Heraklidov naj bi bil odraz dorske selitve ob koncu 2. tisočletja pr. Kr., o kateri pa je tako malo znanega, da še vedno vzbuja dvome o tem, ali je do nje v resnici prišlo.

70 Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 1.41.2.

71 V antiki ni bilo nobenega dvoma, da je trojanska vojna resničen zgodovinski dogodek, niso pa bili povsem enotnega mnenja, kdaj je vojna potekala. Med različnimi možnimi datumi se je najbolj uveljavilo datiranje v leto 1184/3 pr. Kr., ki ga je postavil Eratosten. Danes resničnost trojanske vojne nikakor ni splošno sprejeto dejstvo. Predvsem pa veliko znanstvenikov dvomi, da bi se vojna, če je do nje prišlo, odvijala v mikenskem času. V času, ko je bila v požaru uničena plast Troje VIIa (okoli 1180 pr. Kr.), so bile namreč uničene tudi mikenske palače. Večjo podporo imajo argumenti, ki zgodovinsko ozadje trojanske vojne postavljajo v čas prehodne dobe in predvsem v čas njenega prehoda v arhaično dobo (pozno 8. stol. pr. Kr.), ko so selitve Joncev in Ajolcev na področje Male Azije vodile v hude spopade s tamkajšnjimi domačimi skupnostmi; gl. Fischer, *Grcheische Frühgeschichte bis 500 v. Chr.*, 61–62; Bratož, *Grška zgodovina*, 267–271.

72 Navzočnost Arkadijcev na Cipru dokazujejo jezikoslovne študije, ki jezik grških prebivalcev Cipra uvrščajo v arkadsko-kipersko narečje.

njegovega življenja ne poročajo o nobenem imenitnem dogodku razen o tem, da si za prestolnico svojega kraljestva ni izbral Tegee, ampak Trapezunt. Po Hipotou je oblast prevzel njegov sin Ajpitos. Takrat se je Orest,⁷³ Agamemnonov sin, zaradi prerokbe delfskega Apolona iz Miken preselil v Arkadijo. Ajpitos, Hipotoov sin, si je drznil vstopiti v Pozejdonovo svetišče v Mantineji, v katerega že takrat tako kot še danes ni bilo dovoljeno stopiti človeku; ko je vstopil vanj, je oslepel, kmalu po tem dogodku pa je tudi umrl.

Po Ajpitu je kraljeva oblast prešla na njegovega sina Kipsela. V njegovem času se je vojska Dorcev vrnila na Peloponez, a ne čez Korintsko ožino kot pred tremi generacijami, ampak čez morje do kraja z imenom Rion. Kipselos pa je dal svojo hčer v zakon enemu izmed Aristomahovih sinov, o katerem je izvedel, da še nima žene. Ker si je tako na svojo stran pridobil Kresfonta, se njemu in Arkadijcem ni bilo treba več bati. Holajas je bil Kipselov sin. S pomočjo Heraklidov iz Lakonije in Argosa je Ajpitu, sinu svoje sestre, omogočil vrnitev v Mesenijo. Holajas je imel sina Bukoliona in ta sina Fiala. Ta je Likaonovemu sinu Figalu, ustanovitelju Figalije, ukradel čast in mesto poimenoval po sebi. Res pa je, da se sprememba ni povsod uveljavila. V času, ko je vladal Fialov sin Simos, je ogenj Figalijcem uničil starodaven lesen kip Črne Demetre. To je bilo znamenje, da bo tudi sam Simos kmalu sklenil svoje življenje. Po Simu je oblast prevzel njegov sin Pompos. V njegovem času so Ajginci zaradi trgovanja pluli do Kilene,⁷⁴ od koder so s tovornimi živalmi blago tovorili v notranjost k Arkadijcem. Pri Pompu so si s tem pridobili globoko spoštovanje in zaradi prijateljstva z njimi je svojemu sinu celo dal ime Ajginet. Po Ajginetu je kralj Arkadijcev postal njegov sin Polimestor. Takrat so Lakedajmonci in Harilos⁷⁵ prvič z vojsko vpadli v deželo Tegeatov. Tegeati, tako moški kot ženske, ki so prav tako zgrabile za orožje, so jih v spopadu premagali ter vso vojsko skupaj s Harilom živo zajeli. O Harilu in njegovi vojski bomo obširneje govorili v odlomku, ki je namenjen Tegei.⁷⁶ Ker Polimestor ni imel otrok, je oblast prevzel Ajhmid, Briakov sin in Polimestorov nečak. Briak je bil namreč prav tako Ajginetov sin, vendar mlajši kot Polimestor. Potem ko je Ajhmid postal kralj, je izbruhnila

73 Zgodbo prinaša Evripid v tragediji *Orest* (1625–1665). Po Apolonovem ukazu mora Orest za leto dni v Parasio. Šele po letu izgnanstva v tej arkadijski pokrajini, gre v Atene, kjer ga Areopag oprosti materinega umora. V času bivanja v Arkadiji naj bi Oresta, kot pripoveduje Pavzanija (8.34.1–4), zaradi boginj maščevanja, ki so ga preganjale, skorajda obsedla norost. Po eni od različic pa naj bi Orest v Arkadiji tudi umrl (Apolodor, *Izvlaček Knjižnice* 6.28). V kraju Orestejon naj bi ga do smrti pičila kača. Kot poroča Pavzanija (8.3.1–2), je kraj Orestejon svoje ime dobil prav po Orestu. Pred tem se je namreč po Likaonovem sinu Oresteu imenoval Orestasij. Mnogo stoletji kasneje naj bi Spartanci, ki so si želeli osvojiti arkadijsko mesto Tegeo, po Pitijinem nasvetu v mestu odkrili Orestov grob. Odkritje groba in prenos pokopanih kosti v Sparto naj bi Spartancem omogočila, da so v nadaljevanju zmagovali nad Tegeati in si postopoma podredili velik del Peloponeza (Herodot 1.67–69).

74 Kilena (d. Kyllini) je bilo pristanišče mesta Elida.

75 Ni zanesljivo, ali je spartanski kralj Harilos iz družine Evripontidov, ki ga postavljajo v 9. stol. pr. Kr., zgodovinska oseba. Pavzanija (3.2.5) ga omenja tudi na mestu, ko govori o spartanskem napadu na mesto periojkov, Ajgis. Spartance je vodil kralj Arhelaj, drugi kralj, Harilos, pa mu je pri tem pomagal. Spartanci so mesto, za katerega so sumili, da sodeluje z Arkadijci, osvojili, njegove prebivalce pa prodali v sužnost; gl. tudi Welwei, »Charillus«.

76 Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 8.48.4.

vojna med Lakedajmonci in Mesenijci. Arkadijci so bili od začetka naklonjeni Mesenijcem in so se na strani Aristodema,⁷⁷ mesenijskega kralja, odkrito zapletli v vojno z Lakedajmonci. Aristokrates, Ajhmidov sin, pa je kmalu ob različnih priložnostih v odnosu do Arkadijcev pokazal svojo ošabno predrznost. Najbolj brezbožna dejanja, ki jih je zagrešil proti bogovom, so mi poznana in jih bom predstavil v nadaljevanju. Na meji Orhomena, blizu ozemlja Mantineje stoji svetišče Artemide s pridevkom Himnia. Artemido Himnio že od najstarejših časov častijo vsi Arkadijci. V tistem času je službo boginjine svečenice še opravljalo deviško dekle. Čeprav je dekle Aristokratove poskuse vztrajno zavračalo, jo je na koncu, ko se je zatekla v svetišče, onečastil prav ob Artemidini podobi. Ko je vest o storjeni predrznosti postala splošno znana, so Arkadijci kamenjali storilca ter v prihodnje spremenili obstoječi zakon. Za Artemidino svečenico so zdaj namesto device postavili žensko, ki je v odnosih z moškimi imela številne izkušnje. Aristokrat je imel sina Hiketa, Hiketas pa Aristokrata drugega, ki je ime dobil po starem očetu in je enako kot stari oče zaključil svoje življenje. Kajti Arkadijci so kamenjali tudi njega, ker so odkrili, da je od Lakedajmoncev sprejemal darila in s svojo izdajo povzročil poraz Mesenijcev pri Veliki globeli.⁷⁸ Zaradi tega zločina je celoten Kipselov rod izgubil možnost vladanja.

(Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 8.4.3–5.13)

Po izročilu, ki ga na osnovi arkadijske ustne tradicije⁷⁹ posreduje Pavzanija, so arkadijski kralji v dolgem obdobju, ko so vladali Arkadiji, zamenjali tri prestolnice. Najprej je pet generacij vladalo v Likosuri (Likaon, Niktim, Arkad, Azan, Klejtor in Ajpit), nato so štirje kralji imeli za prestolnico Tegeo (Aleos, Likurg, Ehemos in Agapenor), kar štirinajst generacij do konca vladavine kraljev pa je Arkadiji vladalo iz Trapezunta (Hipotoos, Ajpitos, Kipsel, Holajas, Bukolion, Fial, Simos, Pompos, Ajginet, Polimestor, Ajhmid, Aristokrat I., Hiketas in Aristokrat II.). Predstava, da je en kralj vladal celotni Arkadiji, ni pravilna, saj v dobi kraljev Arkadija ni bila enotno kraljestvo. Domnevamo pa lahko, da je v enem od navedenih mest predstavljeno izročilo o arkadijskih kraljih dobilo svojo končno podobo.

77 Aristodem je legendarni mesenijski junak iz časa prve mesenijske vojne. Pavzanija (*Vodič po Grčiji* 4.9) poroča o prerokbi Delfov, po kateri naj bi bili Mesenijci rešeni, če bi bogovom žrtvovali devico iz družine Ajpitidov. Aristodem je bil svojo hčer pripravljen žrtvovati, vendar se je temu upr l hčerin zaročenec. Ko dejstvo, da je bila Aristodemova hči že obljubljen v zakon, ni zadoščalo, je njen zaročenec zatrdil, da dekle že nosi njegovega otroka. To je Aristodema tako razjezilo, da je hčer ubil, jo razkosal in pokazal, da ni noseča. Po tem dogodku Mesenijci niso izpeljali žrtvovanja, ker so menili, da smrt Aristodemove hčerke zadošča. Kasneje naj bi bil Aristodem izbran za mesenijskega kralja. Ko je po letih vojskovanja izgubil upanje na zmago, naj bi na hčerinem grobu naredil samomor; Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 4.10–13.

78 Zaradi podkupnine, ki naj bi jo prejel s strani Spartancev, naj bi Aristokrat, ko je pri Veliki globeli prišlo do spopada s Spartanci, vojski Arkadijcev ukazal umik in tako Mesenijce v spopadu pustil same. Zaradi izdaje naj bi jih Spartanci v spopadu brez težav premagali. Kljub hudemu porazu Mesenijcev so se ti, kot piše Pavzanija, še enajst let upirali Spartancem; Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 4.17. Spopad pri Veliki globeli naj bi se odvijal v drugi polovici 7. stol. pr. Kr. v času druge mesenijske vojne.

79 Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 8.24.1–2; gl. tudi Hejnic, *Pausanias the Perieget*, 76.

Pavzanija omenja vrsto mest, ki so jih ustanovili arkadijski kralji. Večina teh mest⁸⁰ (kar šestindvajset od enaintridesetih, ki jih seznam omenja) leži na področju jugozahodne in osrednje Arkadije (pokrajine Parasija, Evtresija, Kinurija in Majnalija). Poleg dveh prestolnic arkadijskih kraljev, Likosure in Trapezunta, so na tem področju tudi Palantij, Orestasij, Figalija, Dasea, Makarija, Helison, Akakesij, Toknija, Metidrij, Melajnee, Hipsunt, Hajmonie, Tirajon, Majnal, Kromi, Harisija, Trikoloni, Perajtea, Asea, Likoa, Sumatija, Alifera, Heraja in Gortina. Le Orhomenos, Mantineja, Tegea, Klejtor in Stimfal ne ležijo v tem delu Arkadije. Tako izrazita prevlada mest jugozahodne in osrednje Arkadije ni povsem v skladu s podatki, ki jih dobimo pri Homerju. Ta sicer omenja pokrajino Parasijo, vendar kot mesta izpostavi Feneos, Orhomenos, Stratijo, Ripo, Enispo, Tegeo, Mantineo in Stimfal,⁸¹ ki – kolikor nam je njihova lega poznana – ležijo na severu in vzhodu Arkadije.

Precej nepomembna vloga, ki jo Pavzanijev seznam arkadijskih kraljev namenja Tegei, postane razumljivejša, če upoštevamo Pavzanijev podatek, da je elevzinski heroj Triptolem kralja Arkada naučil poljedelstva. Na prehodu iz 6. v 5. stol. pr. Kr. je Triptolem postal del atenske politične propagande.⁸² Kot mitološki lik, ki je poljedelstvo iz Atike razširil po vsem svetu, je bil v oporo atenskim političnim interesom v času, ko so bile Atene na višku svoje moči. Njegova omemba v seznamu arkadijskih kraljev dopušča domnevo, da je seznam svojo dokončno obliko dobil po koncu 6. stoletja. V tem času Tegea ni bila več pomembno mesto, ki je pri obrambi Arkadije pred Sparto igrala ključno vlogo. Zato ne preseneča, da v seznamu po svojem pomenu ne izstopa. Obrobna vloga Tegee in poudarjanje pomena tistih mest, ki so bila ob ustanovitvi Megalopole opuščena, po drugi strani dopušča možnost, da je obravnavani seznam arkadijskih kraljev nastal pred ustanovitvijo Megalopole leta 368/7 pr. Kr.⁸³

Domnevo bi lahko potrjevalo tudi dejstvo, da prebivalci v seznamu izpostavljenih prestolnic Likosure in Trapezunta ustanovitve Megalopole niso podpirali. Zato so jih proti njihovi volji s silo odvedli v Megalopolo. Kot piše Pavzanija, so se takrat vsi prebivalci Trapezunta, ki so preživeli jezo Arkadijcev, odselili s Peloponeza in se naselili v Trapezunt ob Črnem morju.⁸⁴ Ker je seznam kraljev najverjetneje nastal kot kompilacija različnih lokalnih tradicij, vsaj Trapezunt v njem morda ne bi bil tako izpostavljen, če bi seznam nastal po žalostnih dogodkih, povezanih z ustanovitvijo Megalopole. Pavzanija sicer v svojem delu o Trapezuntu ne poroča veliko. Za opis mesta

80 Na zanimivost je opozoril že Hejnic, *Pausanias the Perieget*, 80–81.

81 Homer, *Iliada* 2.603–608.

82 Gl. op. 60.

83 Argumente za datiranje Pavzanijevega seznama v čas pred ustanovitvijo Megalopole navaja tudi Hejnic, *Pausanias the Perieget*, 87–88.

84 Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 8.275–6.

mu zadošča zgolj kratek stavek: »Ko prečkaš reko Alfej, dospeš do tako imenovanega Trapezuntskega polja in do razvalin mesta Trapezunt.«⁸⁵

Povsem drugačna je podoba, ki si jo na osnovi Pavzanijevega opisa ustvarimo o Likosuri in kultu likajskega Zevsa. Slednja ni le prvo mesto na svetu, ampak je v njeni bližini na gori Likajon – in ne na Kreti – odraščal Zevs, svečenik likajskega Zevsa pa je znal še v Pavzanijevem času v primeru suše priklicati dež.⁸⁶ Kot domneva Hejnic, so bili prav svečeniki v Likosuri avtorji zadnje redakcije seznama arkadijskih kraljev.⁸⁷ In če pomislimo, da so bili, kot se zdi, v dobrih odnosih z Atenci in izrazito sovražni do Spartancev, bi 5. stol. in prva tri desetletja 4. stol. pr. Kr. povsem ustrezala takšni situaciji. Čeprav so Atene do konca šestdesetih let 5. stol. pr. Kr. s Sparto ohranjale formalno zavezništvo, je Temistokles, ki je bil konec sedemdesetih let z ostrakizmom izgnan iz Aten, svoje izgnanstvo izkoristil za to, da je na Peloponezu vzpodbujal protispartansko razpoloženje. Težnjam Arkadijcev po izstopu iz Peloponeške zveze pa je mogoče slediti že prej. Kot piše Herodot,⁸⁸ so se pri Dipaji okoli leta 470 proti Spartancem razen Mantinejcev borili vsi Arkadijci. Leta 446/5 so Atenci s Spartanci sklenili tridesetletni mir, ki pa ga je že leta 431 prekinila peloponeška vojna. Arkadijci so se v peloponeški vojni sicer bojevali na strani Spartancev, vendar zavezništvo ni bilo povsem trdno in po sklenitvi Nikijevega miru so se Atene povezale z Argosom, Mantinejo (skupaj z njenimi arkadijskimi zavezniki) in Elido proti Sparti. V bitki pri Mantineji leta 418 pr. Kr. so bili zavezniki, proti katerim so se na strani Spartancev bojevali tudi Tegeati, Herajci in Majnalijci, poraženi in spartanska hegemonija na Peloponezu je bila obnovljena.⁸⁹ Za Mantinejo poraz ni pomenil le, da je morala znova skleniti zvezo s Sparto, temveč je morala prav tako opustiti oblast nad mesti, ki so ji bila pred tem podrejena.⁹⁰ Tako je celotna Arkadija znova sledila spartanskemu vodstvu.⁹¹ Zaradi pretekle nezanesljivosti je Sparta Mantinejo leta 385 pr. Kr. napadla ter jo prisilila, da je kot polis razpadla na ustanovne vasi, ki so namesto demokratične ureditve morale vzpostaviti oligarhično, Sparti pa v primeru potrebe zagotoviti vojaško pomoč.⁹²

Čeprav Likosura v povezavi z omenjenimi dogodki v virih ni neposredno omenjena, je sovražen odnos avtorjev seznama arkadijskih kraljev do Sparte nedvoumen: Arkadijci so vedno prikazani kot sovražniki Spartancev in svojega zadnjega kralja, Aristokrata II. kamenjajo, ker se je dal Spartancem

85 Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 8.29.1.

86 Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 8.38.

87 Hejnic, *Pausanias the Perieget*, 79–92.

88 Herodot 9.35.

89 Tukidid, *Peloponeška vojna* 5.63–75.

90 Tukidid, *Peloponeška vojna* 5.81.

91 V korintski vojni so se Mantinejci in Tegeati vojskovali na strani Sparte; Ksenofont, *Grška zgodovina* 4.2.9–13.

92 Ksenofont, *Grška zgodovina* 5.2.1–7. Gl. tudi Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 8.8.6–9.

podkupiti in je izdal Mesenijce.⁹³ Poleg tega lahko domnevamo, da je bilo v obravnavanem obdobju 5. in začetka 4. stol. pr. Kr. v aktivnosti uperjene proti Sparti vpleteno tudi širše sosedstvo Likosure.⁹⁴ Ko je bil zaradi neuspelega posega proti Atenam leta 446 pr. Kr. spartanski kralj Plejstoanaks doma obtožen, da ga je Perikles podkupil, je bil iz Sparte izgnan v Arkadijo. Svoje izgnanstvo je preživel na področju Likajona in, kot poroča Tukidid, naj bi zaradi strahu pred Spartanci stanoval v hiši, ki je bila do polovice postavljena na temeljih Zevsovega svetišča.⁹⁵ Po vrnitvi v Sparto je bil Plejstoanaks najbolj zaslužen za to, da je Sparta leta 421 z Atenami sklenila t.i. Nikijev mir.⁹⁶ A še istega leta je z vojsko posegel na področje južne Arkadije, kamor so ga na pomoč zaradi domačih razprtij poklicali prav Parasijski (pokrajina Parasijska je obsegala tudi Likosuro in Likajon), ki so bili takrat podrejeni Mantineji. Zaradi spartanskega napada na Parasijsko so Mantinejci svoje mesto pustili v varstvu Argejcev, sami pa so šli, kot poroča Atenec Tukidid, na pomoč zavezniškimi parasijskim mestom.⁹⁷ Čeprav Tukidid piše, da je Plejstoanakov poseg Parasijski vrnil njeno neodvisnost, Parasijski ne navaja med arkadijskimi skupnostmi, ki so se v bitki pri Mantineji leta 418 pr. Kr. vojskovale na spartanski strani.

SKLEP

Čeprav so antični avtorji starejša obdobja arkadijske zgodovine predstavljali skozi mitološke like in zgodbe, vendarle posredujejo informacije tudi o povsem zgodovinskih dogodkih in procesih. Zato je s pomočjo ohranjenih podatkov o arkadijskih kraljih, ki jih prinašajo Pavzanija in drugi antični avtorji, deloma mogoče osvetliti starejša obdobja zgodovine Arkadije. Pavzanijev prikaz le-teh je zelo splošen in standarden, kljub temu pa je v svojih osnovnih potezah pravilen. To na primer velja za oris postopnega razvoja človeške družbe od preprostejših oblik preživljanja in skupnega življenja k bolj zapletenim, kakor tudi za njegov prikaz osnovnega zgodovinskega dogajanja: Arkadijcem pripisana starodavnost, proces uveljavljanja Dorcev na Peloponezu, navzočnost Arkadijcev v procesih kolonizacije, prizadevanja Spartancev, da si podredijo

93 Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 8.5. V 4. knjigi, ki jo je posvetil Meseniji, Pavzanija o Aristokratovi izdaji obširneje poroča. Po tej različici Aristokrat ni bil samo kriv za poraz Mesenijcev pri Veliki globeli, ampak je Mesenijce po tem porazu Spartancem še enkrat izdal. Po načrtu takratnega voditelja Mesenijcev, Aristomena, naj bi namreč Mesenijci skupaj z izbranimi Arkadijci, ki bi jih vodil Aristokrat, napadli Sparto in tako Spartance prisilili, da bi se umaknili iz Mesenije. Aristokrat je Aristomenov načrt Spartancem izdal in tako Mesenijcem preprečil, da bi načrt lahko izpeljali. Na tem mestu Pavzanija pripoveduje, da so Arkadijci Aristokrata kamenjali, šele ko so izvedeli za tokratno izdajo svojega kralja in ne že po njegovem umiku iz bitke pri Veliki globeli; Pavzanija, *Vodič po Grčiji* 4.22.

94 Kot je mogoče razbrati na osnovi Pavzanijevega pisanja (*Vodič po Grčiji* 4.22–23), je bila gora Likajon v času 2. mesenijske vojne pribežališče upornih Mesenijcev.

95 Tukidid, *Peloponeška vojna* 5.16.

96 Tukidid, *Peloponeška vojna* 5.16.1–17.1.

97 Tukidid, *Peloponeška vojna* 5.33.

Arkadijo, vojne med Mesenijci in Spartanci, zavezništvo med Mesenijci in Arkadijci. V podrobnostih pa so zgodbe, ki jih prinaša, nepreverljive. Pavzanija je, tako kot je bilo v antiki običajno, preteklo dogajanje videl kot posledico delovanja pomembnih posameznikov. Resničnosti obstoja oseb, o katerih piše, se ne da dokazati in prav tako tudi ne resničnosti pripisanih jim dejanj. Da se v ozadju zgodb, ki jih o arkadijskih kraljih pripoveduje, lahko skriva zrno resnice, sicer dokazujejo arheološke najdbe, a kot se zaveda tudi Pavzanija sam, sta v njih resnica in laž – verjetno – za vedno nerazrešljivo prepletenei.

BIBLIOGRAFIJA

- Bratož, Rajko. *Grška zgodovina*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Študentska založba, 2010.
- Bremmer, Jan N. »Triptolemus.« V: *Brill's New Pauly*, Antiquity volumes, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider, angleška izdaja Christine F. Salazar, <http://dx.doi.org/nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1163/1574-9347_bnp_e1220950> (obiskano 5. 7. 2019).
- Eder, Brigitta, »Noch einmal: der homerische Schiffskatalog.« V: *Der neue Streit um Troia*, ur. Christoph Ulf, 287–308. München: C. H. Beck, 2003.
- Fischer, Josef. *Griechische Frühgeschichte bis 500 v. Chr.* Darmstadt: WBG, 2010.
- Graf, Fritz. »Mysteria. B. History.« V: *Brill's New Pauly*, Antiquity volumes, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider, angleška izdaja Christine F. Salazar, <http://dx.doi.org/nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1163/1574-9347_bnp_e814850> (obiskano 5. 7. 2019).
- Gschntzer, Fritz. »Pelasgi.« V: *Brill's New Pauly*, Antiquity volumes, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider, angleška izdaja Christine F. Salazar, <http://dx.doi.org/nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1163/1574-9347_bnp_e912400> (obiskano 5. 7. 2019).
- Hansen, Mogens Herman. *Polis. An Introduction to the Ancient Greek City-State*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Hejnic, Josef. *Pausanias the Perieget and the Archaic History of Arcadia*. Praga: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961.
- Hiller von Gaertringen, Friedrich. »Pausanias' arkadische Königsliste.« *Klio* 21 (1927): 1–13.
- Hriberšek, Matej, prevod. *Aristotel: Politika*. Ljubljana: Založba GV, 2010.
- Käppel, Lutz. »Phlegyas.« V: *Brill's New Pauly*, Antiquity volumes, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider, angleška izdaja Christine F. Salazar, <http://dx.doi.org/nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1163/1574-9347_bnp_e922900> (obiskano 5. 7. 2019).
- Meier, Mischa. »Aristocrates (1).« V: *Brill's New Pauly*, Antiquity volumes, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider, angleška izdaja Christine F. Salazar, <http://dx.doi.org/nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1163/1574-9347_bnp_e135940> (obiskano 5. 7. 2019).
- Montanari, Franco. »Apollodorus (7).« V: *Brill's New Pauly*, Antiquity volumes, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider, angleška izdaja Christine F. Salazar, <http://dx.doi.org/nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1163/1574-9347_bnp_e127860> (obiskano 5. 7. 2019).
- Morgan, Catherine. »Cultural Subzones in Early Iron Age and Archaic Arkadia?« V: *Defining Ancient Arkadia*, ur. Thomas Heine Nielsen in James Roy, 16–79. Copenhagen: The Royal Danish Academy of Sciences and Letters, 1999.
- Nielsen, Thomas Heine. »The Concept of Arkadia – the People, Their Land, and Their Organisation.« V: *Defining Ancient Arkadia*, ur. Thomas Heine Nielsen in James Roy, 16–79. Copenhagen: The Royal Danish Academy of Sciences and Letters, 1999.

- Raubitschek, Isabelle K. in Antony E. Raubitschek. »The Mission of Triptolemos«. *Hesperia Supplements* 20. Studies in Athenian Architecture, Sculpture and Topography. Presented to Homer A. Thompson (1982): 109–117, 207–208.
- Reingruber, Agathe. »Early Neolithic settlement patterns and exchange networks in the Aegean«. *Documenta Praehistorica* 38 (2011): 291–305.
- Rheidt, Klaus. »Aezani.« V: *Brill's New Pauly*, Antiquity volumes, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider, angleška izdaja Christine F. Salazar, <http://dx.doi.org/nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1163/1574-9347_bnp_e1300460> (obiskano 5. 7. 2019).
- Romano, David Gilman in Mary E. Voyatzis. »Mt. Lykaion Excavation and Survey Project, Part 1: The Upper Sanctuary.« *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens* 83, št. 4 (2014): 569–652.
- Romano, David Gilman in Mary E. Voyatzis. »Mt. Lykaion Excavation and Survey Project, Part 2: Lower Sanctuary.« *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens* 84, št. 2 (2015): 207–276.
- Roy, James. »The Sons of Lycaon in Pausanias' Arcadian King-List.« *The Annual of the British School at Athens* 63 (1968): 287–292.
- Rutter, Jeremy B. »Review of Aegean Prehistory II: The Prepalatial Bronze Age of the Southern and Central Greek Mainland.« *American Journal of Archaeology* 97, št. 4 (1993): 745–797.
- Schachter, Albert. »Aristaeus.« V: *Brill's New Pauly*, Antiquity volumes, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider, angleška izdaja Christine F. Salazar, <http://dx.doi.org/nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1163/1574-9347_bnp_e135230> (obiskano 5. 7. 2019).
- Shelmerdine, Cynthia W. »Review of Aegean Prehistory VI: The Palatial Bronze Age of the Southern and Central Greek Mainland. *American Journal of Archaeology* 101, št. 3 (1997): 537–585.
- Stamatopoulou, Maria, John Bennet, David Michael Smith, Jamieson C. Donati, Apostolos Sarris, Sylvian Fachard, Jill Hilditch, Chryssanthi Papadopoulou, Holger Baitinger in Stavroula Sdrolia. »Archaeology in Greece 2015–2016.« *Archaeological Reports* 62. Archaeology in Greece 2015–2016 (2015–2016): iii, 1–5, 7–43, 45–132.
- Thurmann, Stephanie. »Pelagus.« V: *Brill's New Pauly*, Antiquity volumes, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider, angleška izdaja Christine F. Salazar. <http://dx.doi.org/nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1163/1574-9347_bnp_e912410> (obiskano 5. 7. 2019).
- Visser, Edzard. »Lycurgus (2).« V: *Brill's New Pauly*, Antiquity volumes, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider, angleška izdaja Christine F. Salazar, <http://dx.doi.org/nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1163/1574-9347_bnp_e714060> (obiskano 5. 7. 2019).
- Welwei, Karl-Wilhelm. »Charillus.« V: *Brill's New Pauly*, Antiquity volumes, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider, angleška izdaja Christine F. Salazar, <http://dx.doi.org/nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1163/1574-9347_bnp_e231720> (obiskano 5. 7. 2019).

DODATEK: Preglednica Pavzanijevih arkadijskih kraljev in njihovih dosežkov

<i>Generacija</i>	<i>Ime</i>	<i>Ustanovljena mesta</i>	<i>Drugi dosežki</i>
1.	Pelazg		Ljudi nauči: - graditi koč - izdelovati oblačila iz živalskih kož - izbirati primerno hrano
2.	Likaon	Likosura	- kult likajskega Zeusa - likajske športne igre
3.	1. Niktim		
	2. Palant	Palantij	
	3. Oreste	Orestasij	
	4. Figalos	Figalija	
	5. Trapezunt	Tapezunt	
	6. Daseatas	Dasea	
	7. Makarej	Makarija	
	8. Helison	Helison	
	9. Akakos	Akakesij	
	10. Toknos	Toknija	
	11. Orhomen	Metidrij Orhomen	
	12. Hipsunt	Melajnee Hipsunt Hajmonie	
	13. Tiraj	Tirajon	
	14. Majnal	Majnal	
	15. Tegeates	Tegea	
	16. Mantinej	Mantineja	
	17. Kromos	Kromi	
	18. Harisij	Harisija	
	19. Trikolon	Trikoloni	
	20. Perajt	Perajtea	
	21. Aseat	Asea Likoa	
	22. Sumatej	Sumatija	
	23. Alifer	Alifera	
	24. Herajej	Heraja	
	25. Ojnotros		kolonija v Ojnotriji v Italiji

<i>Generacija</i>	<i>Ime</i>	<i>Ustanovljena mesta</i>	<i>Drugi dosežki</i>
4.	Arkad		Ljudi nauči: - poljedelstva - peke kruha - tkanja
5.	1. Azan 2. Afejdas 3. Elatos 4. Avtolaj		Elatos se preseli v Fokido in tam ustanovi mesto Elateja.
6	1. Klejtor, Azanov sin	Klejtor	- Ob Azanovi smrti prvič priredijo športne (bojne) igre (konjske dirke). - Aleos v Tegei zgradi starejše svetišče Atene Alee, Tegeo naredi za prestolnico svojega kraljestva.
	2. Aleos, Afejdantov sin		
	3. Ajpitos, Elatov sin		
	4. Perej, Elatov sin		
	5. Kilen, Elatov sin		
	6. Ishis, Elatov sin		
	7. Stimfal, Elatov sin	Stimfal	
7.	1. Agamed, Stimfalov sin		
	2. Gortis, Stimfalov sin	Gortina	
	3. Likurg, Aleov sin		
	4. Amfidam, Aleov sin		
	5. Kefej, Aleov sin		
8.	1. Ankaj, Likurgov sin		
	2. Epohos, Likurgov sin		
	3. Aerop, Kefejev sin		
	4. Kerkion, Agamedov sin		
9.	1. Ehemos, Aeropov sin		- Dorci čez Korintsko ožino poskušajo vdreti na Peloponez; Ehem v dvoboju ubije njihovega voditelja Hila. - Agapenor Arkadijce vodi pred Trojo; po koncu trojanske vojne na Cipru ustanovi Pafos in zgradi svetišče, posvečeno Afroditi. - Hipotoos prestolnico iz Tegee prenese v Trapezunt.
	2. Agapenor, Ankajev sin		
	3. Hipotoos, Kerkionov sin		
10.	Ajpitos, Hipotoov sin		
11.	Kipsel, Ajpitolov sin		Dorci se skozi Rion vrnejo na Peloponez.

<i>Generacija</i>	<i>Ime</i>	<i>Ustanovljena mesta</i>	<i>Drugi dosežki</i>
12.	Holajas, Kipselov sin		Ajpitu, sinu svoje sestre, s pomočjo Heraklidov iz Lakonije in Argosa omogoči vrnitev v Mesenijo.
13.	Bukolion, Holajev sin		
14.	Fial, Bukolionov sin		Figalijo preimenuje v Fialijo.
15.	Simos, Fialov sin		
16.	Pompos, Simosov sin		V njegovem času Ajginci preko Kilene trgujejo z Arkadijci.
17.	Ajginet, Pompov sin		
18.	1. Polimestor, Ajginetov sin		Prvi vpad Lakedajmoncev v deželo Tegeatov.
	2. Briak, Ajginetov sin		
19.	Ajhmid, Briakov sin		Vojna med Lakedajmonci in Mesenijci; Arkadijci so zavezniki Mesenijcev.
20.	Aristokrates, Ajhmidov sin		Arkadijci kamenjajo Aristokrata, ker je posilil svečenico Artemide Himnie.
21.	Hiketas, Aristokratov sin		
22.	Aristokrat, Hiketov sin		Tudi njega so Arkadijci kamenjali, ker so ga Lakedajmonci podkupili, da je izdal Mesenijce.

POVZETEK

Pavzanijevi kralji Arkadije

Članek ob Pavzanijevem *Vodiču po Grčiji* osvetljuje starejša obdobja zgodovine Arkadije. Čeprav antični viri ta čas predstavljajo skozi mitološke like in zgodbe, vseeno posredujejo informacije tudi o povsem zgodovinskih dogodkih in procesih. Pavzanijev prikaz je zelo splošen in standarden ter v osnovnih potezah pravilen, čeprav ostajajo nepreverljive podrobnosti pripovedi. A da se v ozadju pripovedi skriva zrno resnice, med drugim dokazujejo arheološke najdbe. Pavzanijevi podatki o zgodovini Arkadije obenem niso le vir informacij o omenjenem obdobju, ampak posredno pričajo tudi o okoliščinah nastanka izročila, na katerega se avtor naslanja.

SUMMARY

Pausanias' Kings of Arcadia

The contribution is dedicated to earlier periods of the history of Arcadia as mirrored in Pausanias' *Description of Greece*. Those periods are represented by ancient sources through mythological characters and stories, which nevertheless convey meaningful information about historical facts and developments. Except for some narrative details eluding historical verification, Pausanias' account is conventional, basically faithful, and often confirmed by archaeological findings. Not only a source of historical facts from early Arcadia, Pausanias proves to be an important secondary witness revealing the circumstances that gave birth to the underlying traditions.